

ИЗЛОЖБАТА „ЕДИН ЗАВЕТ ЗА РОДИНАТА – 100 ГОДИНИ ОТ СМЪРТТА НА ИВАН ПЕТРОВ ЙОНЧЕВ“ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО И УДОВОЛСТВИЕ

Силвио Томов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Името Иван Йончев вероятно е непознато за мнозина. Сред тях (до не съвсем отдавна) бях и аз. През 2014 година, докато бях в библиотеката на ПТГ „Н.Й. Вапцаров“, където завърших средното си образование, попаднах на една интересна книга. Става въпрос за „Изворите на Ескус“. Това е сборник, в който са поместени текстове на личности от миналото, както и на наши съвременници. Това, което ги обединява, е фактът, че всички са писатели и поети от Самоков и околността му.

Вътре редом с другите бяха поместени кратка библиографична справка за Иван Йончев, както и три негови стихотворения. Прочитането им предизвика у мен вълна от положителни емоции, но и голяма почуда, защото досега не бях чувал/чел нищо за тази личност. След няколко дни посетих общинската библиотека „Паисий Хилендарски“ в Самоков, където, за голяма моя радост, се оказа, че се пази голям архив за поета. Веднага се заех да проучвам голямото количество, статии, снимки, ръкописи и др. материали. Постепенно у мен узря идеята да напиша един материал, който да популязира живота и творчеството на Йончев. Той по-късно бе публикуван в един от местните вестници – „При-

ЕДИН ЗАВЕТ ЗА РОДИНАТА

100 ГОДИНИ ОТ СМЪРТТА НА ИВАН ПЕТРОВ ЙОНЧЕВ

Автор на изложбата: Силвио Пиаменов Томов

Позвани са фоновите и архивите на: ГИМ Самоков, Общинска библиотека „Паисий Хилендарски“ град Самоков, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, РИМ София и на семейство Йончеви

ятел“, а незаменима морална подкрепа ми оказа Иван Ненов – писател и ръководител на литературен кръжок „Димчо Дебелянов“ в нашия град. Не след дълго получих добра новина: Димитър Йончев – строител ветеран и голям общественик от Самоков, прочел материала и междувременно се свързвал със своите братовчедки Елка и Росица Йончеви в София. По тяхно желание се срещнахме и запознахме, при което аз получих тяхната похвала и одобрение за това, което правя, и нова „порция“ архивни материали, които те са събирали през годините. Така постепенно след проучването на тези материали стигнах до едно важно заключение. Сметнах, че е редно повече хора да научат за този наш талантлив поет и съгражданин. Така след още други проучвания се роди първата главата от книгата ми за Самоков, която предстои да излезе скоро.

Преди да ви разкажа за изложбата обаче, трябва да изясним въпроса кой е Иван Йончев.

Дядото на поета – даскал Йонче (Иван), е роден в село Говедарци, намиращо се на 13 км от Самоков. През XIX век се преселил в Самоков и се оженил за Катеринка, а след това построил къща в махалата Крискър (буквален превод: покрай Искъра). Те имали три дъщери и трима синове. Последният от тях – Петър, е бащата на поета Иван Йончев. Работил е в София, където среща Димитър Трайкович¹⁾ – търговец и ханджия. По-късно се запознава и с Марица – племенницата на Димитър, която той осиновил и отгледал след смъртта на баща ѝ Антон. В семейството освен Иван има четири деца: сестрите му Невена, Берислава, Катерина и брат му Михаил-Милан, който след 1905 г. става офицер. В много издания, най-вече литературни енциклопедии, но и в някои статии, може да се види София, посочена като негово родно място, но това не отговаря на истината. Иван Йончев смята за свое родно място Самоков, където и е израснал. Това е записано и в архивите на Самоковската община. Бащата Петър започва работа в София като предприемач по канализацията, но неговият съдружник го измамва и ограбва. Семейството скоро изпада в мизерия и това налага завръщането им в Самоков. Живеят на улица „Искър“, която днес се нарича „Иван Вазов“. Нерадостното му детство е една от често срещаните теми в неговото творчество.

Петър Йончев се разболява тежко и умира. Издръжката на семейството пада върху майката Марица и най-голямата сестра Невена, която е била учителка и остава неомъжена до края на живота си. Семейството се завръща в София, за което вероятно е помогнал Трайкович. В София първоначално Йончеви живеят в „Красно село“ в бедност и недоимък. Въпреки това Иван Йончев учи в Първа софийска мъжка гимназия на улица „Дунав“ (завършва IV клас).

За разлика от други наши и световни поети и писатели Йончев започва да твори сравнително рано. Четиринадесетгодишен пише пиесата-поема „Сле-

пец“, отпечатана през 1904 година. Друго негово ранно произведение е пиесата „Стоян Хайманата“.

В периода 1904 – 1906 година Иван Йончев е в Загреб, Хърватия, където изучава певческо изкуство. Заедно с това е играл в Загребския театър и записвал грамофонни плочи.

Той е част от столичната бохема. Това са групи творци, които се събират в определени заведения. Външният му вид, който виждаме по снимките и е описан от съвременниците, напълно кореспондира с начина му на живот.

Средата, в която се е движел Йончев, се е състояла от актьори, писатели и художници, чийто списък е твърде дълъг. Заслужава си да споменем обаче, че се е ползвал с видими симпатии от народния поет Иван Вазов. На него посвещава творбата си „Раздяла“. Вазов пък му подарява екземпляр от стихосбирката си „Песни за Македония“ с посвещение.

Йончев е дружал и с различни артисти и творци, но не принадлежи към нито един литературен кръг или литературно направление, неговият стил е самобитен и уникален. Можем да се убедим в това, когато прочетем отзивите за неговото творчество, писани за него още приживе. Ежедневните му разходки са били от книжарницата на ъгъла на „Мария Луиза“ и бул. „Дондуков“, „Света Неделя“ до хотел „Панах“ (към Леге). Сутрин е закусвал в млекарницата „Швейцария“. Брат му Михаил, който е полковник от Българската армия и симпатизант на БЗНС, свързва поета Йончев с редица офицери и военни издателства. Става особено близък с полковник Тодор Гиргинов – заместник-началник на щаба на армията, с офицера Михаил Бакърджиев и някои македонски революционери. На Тодор Александров и Александър Протогеров посвещава стихотворението си „Песен на песните“.

Йончев участва и в освиркването на Фердинанд през 1907 година, довели до Университетската криза. След това поетът е арестуван и прекарва една нощ в столичен участък. Това дава отражение върху крехкия му организъм, развива бронхопневмония.

Разполагаме със сведения, че в периода 1910 – 1911 г. за кратко е работил като писар към Столичната община. Дълго обаче е стоял без работа и препитание, като основно е разчитал на финансовата помощ на своите роднини и близки.

В Първа мъжка гимназия в София, където учителите го познават, основава литературен кръжок „Христо Ботев“ (според други „Васил Левски“). Също организира с учениците и туристически излети из любимата си Витоша.

Войните за национално обединение се явяват своеобразен творчески подем за Йончев. Той е на фронта, но поради разклатеното си здраве е като дописник и „войник за особени поръчения“ към Щаба на армията.

Въпреки негативния изход от войните, големите жертви и последвалите две национална катастрофи безпримерният героизъм на българския войник и

неговата жертвоготовност не могат да бъдат забравени. Това ясно проличава в думите на поета свидетел, предадени чрез лирическия герой в стихотворението „Умиращият войн“ (1914).

Тогава Йончев написва своите безсмъртни произведения, които по-късно ще се превърнат и в песни: „Заветът на дедите“, „Какво са“, „Родина“ и др. Те ще се превърнат в съвършена патриотична поезия, с която всяка нация може да се гордее. Темата за Родината, мъката по нейната съдба и войните за национално обединение (на които Йончев е съвременник) са основна тема в творчеството му. По стиховете на „Заветът на дедите“ Георги Петров Шагунов (1873 – 1948) – композитор и един от първите капелмайстори, създава марша „Един завет“. Този факт (до днес) често е пренебрегван и премълчаван. Немалко са и социалните му стихове, но те могат да бъдат определящи за идеите на поета. Друга голяма тема в творчеството на Йончев е любовта към любимата, изразена в творбите „Две очи“, „Тръпен ли минах“, „Аз и ти“ и др.

На 26 май 1918 година в 14,30 часа Йончев умира от туберкулоза, заобиколен от семейството си. Отелото е извършено в черквата на село Бояна, а е погребан в старите Боянски гробища. Освен роднините на поета там са и много тогавашни интелектуалци, за да се сбогуват с рано отишлия си Йончев. На гроба му прощално слово произнася Стилиян Чилингиров. През 1943 година гробището е пренесено, за да се направи парк, и въпреки протестите на близките гробът остава без знак и се заличава. След 9 септември 1944 г. името на Йончев почти не се споменава, но маршът „Един завет“ продължава да се изпълнява в Българската народна армия (макар и често със силно редактиран и орязан текст) и без да се споменава авторът.

Писаното за Йончев надхвърля по количество неколкостратно излязлото изпод перото му, но въпреки това той някак остава скрит от обществения поглед. Днес неговото име носят улици в Самоков и София, има поставени паметни плочи, а проучването на живота и творчеството му продължават.

След многократни разговори с роднините на поета и Веселин Хаджигангелов – директор на музея в Самоков, се роди идеята за тази изложба. Тя се състои от 16 постера и е опит да се събере разпокъсаното между институциите наследство на поета. Изложбата няма нужда от много думи, за да бъде представена, защото говори сама за себе си. Иван Йончев е показан в истинския си образ, такъв, какъвто е бил – далеч от клишета, политическа конюнктура или нечий виждания. В нея може да се видят редки архивни снимки, ръкописи, произведения на поета, както и биографията му, представена по години. Също така един особено ценен експонат: маса, принадлежала на Д. Йончев, чието семейство живее в къщата в Самоков, след като Иван Йончев и семейството му я напускат. Благодаря на музея и библиотеката в Самоков, както и на Елка и Росица Йончеви за предоставе-

ните архиви, без които тази изложба нямаше да бъде факт. На откриването присъстваха родственици на Иван Йончев, членове на асоциация „Онгъл“, университетски преподаватели от Република Македония и др. Изложбата ще остане в музея до края на 2018 година. Заповядайте!

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Кмет на София (1879 – 1880). Тогава Общинският съвет приема първия регулационен план на София, открива се първата Девическа гимназия. Сформирана е благоустройствена комисия, която да поправи канализацията и се погрижи за осветлението на улиците. Станислав Доспевски (1823 – 1878) му е нарисувал портрет, който се съхранява в колекцията на Музея за история на София.

THE EXHIBITION “ONE COVENANT FOR THE MOTHERLAND – 100 YEARS SINCE THE DEATH OF IVAN PETROV YONCHEV” – CHALLENGE AND PLEASURE

✉ **Mr. Silvio Tomov**

Faculty of History

University of Sofia

Sofia, Bulgaria

E-mail: tomov_1996@abv.bg